

Ottlik Géza

TOVÁBBÉLŐK (I)

Első rész (1923)

I

Damjáni a szíve mélyén mindig várt valamit, s ha leltárt csinált, mi az, ami megéri a mindennapos felkeléseket-lefekvéseket, öltözködéseket, mosakodásokat meg a sok többi kellemetlenséget, ezek nélkül a lappangó várakozások nélkül kevés lett volna az összeszámolható jóízű dolog ahhoz, hogy kedve is legyen az életéhez. Egy délelőtt, 1922 tavaszán, a barátja, Halász Péter, egy fél gyufaskatulya nagyságú szürke agyagkockát mutatott neki; legalábbis agyagszerűen lehetett nyomogatni, formálni; de nem agyag volt, hanem gumi. Finom, ruganyos, nyomogatható radírgumi. Ez kétségtelenül jó dolognak látszott. Megálltak a tornaterem ajtajában.

- Festők használják – mondta Halász.
- Hol szerezted? – kérdezte Damjáni.
- Csórtam. A Nádler-féle papírkereskedésben.

Csöngettek, megjelent a tanító, félbeszakadt a beszélgetésük. Be kellett menniük a tanterembe. Negyedik elemibe jártak, és egymás mellett ültek. Az udvaron egy cseresznyefa virágzott a sárban, rajta túl a kopasz sövénykerítés látszott és a kezdődő keretek rügyező vesszői. Kopár látvány volt ez a gellérthegyi tavasz, Damjáni már ismerte tavalyról, tavalyelőtről, s halványan még régebből – csupa szürkésbarna, fekete-sárga, zöld nélkül, a cseresznyevirágok majdnem bántó fehérségével – mégis inkább kinézett az ablakon, mintsem a tanító magyarázatát hallgassa, mert ezt is ismerte már, és sohasem talált benne elég vonzerőt. A dobogó, a tábla, a kétajtós szekrény, ez is mind barna volt és szürke és fekete; és Damjáni talán jobban szerette a zöld színt, mert a padja ismerős tintafoltos, összekarcolt-faragott zöld fedele például valami meghittséget árasztott feléje. Belemélyesztette ceruzája hegyét az egyik rovátka vájatába, és gyalulgatni kezdte. Alig hallható reccsenéssel tört ki a grafit; Damjáni megdöbbsent, majd elszontyolodott, aztán érezte, hogy szomszédja ránéz, és ő is feléje fordult. Egyszerre meleg derű öntötte el. Eszébe jutott a nyomogatható radír.

- Te – sutogta Halász Péter felé –, csakugyan a boltban loptad?
- Ugyan – sutogta vissza hevesen a másik –, hogy képzelsz ilyet... Dehogyan. Cseréltem. Üveggolyóért.

Zavartan rebbent ide-oda a szeme, érezvén, hogy ellentmondásba keveredett. Gyakran hazudott, de mindig őszinte meggyőződéssel, s így aztán összezavarta a hazugságait, és sokszor maga sem tudta már, mi az igazság. Damjáni azonban jó barátja volt, s az ilyen apró zavarokkal nem sokat törődött egyikük sem. Akár lopta a radírgumit Halász Péter, akár nem, kétségtelenül vakmerő fiú, aki különb vállalkozásba is bele mer fogni.

- Csórjunk még ilyet a Nádlernél délután – mondta Damjáni.
- Jó – csillant föl lelkesen Halász Péter szeme. Ő effélékben sántikált örökké, Damjáni azonban először szánta el magát cselekedetre, hogy megszerezzen valami jó dolgot.

A lopás kitűnően sikerült. Hogy kivárják az alkalmas pillanatot, amikor sokan vannak az üzletben, jó ideig fel-alá sétáltak az utcán. Átmentek a másik oldalra, visszajöttek, figyelték a járókelőket. Esteledett, kezdett szaporodni a forgalom, zörögtek a villamosok, döcögtek a konflisok, egymás után gyulladtak ki a fények itt-ott. A levegő lehűlt, de észre sem vették, hogy fáznak. Izgalmas volt az egész. Aztán végtelen egyszerűséggel pergett le a többi odabent az üzletben. A pult üvegfedele félre volt tolva, s Damjáni lassan odasodródott egy csomó felnőtt között. Amikor az elálló fülű segéd háttal fordult nekik, kiemelt egyet a kiszemelt rádiók közül, avval a szándékkal, hogy egyelőre visszateszi, mintha csak nézegetné; de aztán, látván, hogy rá sem néz senki, leeresztette a kezét, markában szorongatva szerzeményét, s rövid szívdobogások után nyugodtan zsebre vágta. Senki nem vett észre semmit. Keresztülvágtak a Bercsényi utcán, és a Verpeléti útra befordulva szaladni kezdtek. A kapujuk alatt Damjáni elővette a zsírpapírba csomagolt kis gumikockát, Halász pedig egy marék képes levelezőlapot és két vadonatúj ceruzahegyezőt húzott elő a melléből, a bőre és az inge közül, testmelegétől átlangyosodva kissé.

Ezen az estén, mint igen sokszor, Damjáni szülei valahol vendégségben voltak, és csak éjfél tájban tértek haza. A fiú felébredt az előszobaajtó nyitódására. Megfordult az ágyában, hogy tovább aludjon, mert az ébrenlét rossz, visszataszító ízekkel kezdett beáradni az eszméletébe. De nem tudott elaludni; sőt az utálatos érzése teljesen ránehezedett. Nem tudta pontosan, mi a baja. Már akkor kezdte nyomasztani valami, amikor lefeküdt. A lakás sötét volt és néma, a fölöttük levő emeletről egészen halkán szűrődött le a zongoraszó, az *Albumlatt für Elisét* játszotta valaki. Damjáni a zenét, a zongorát, hegedűt, mindenféle muzsikát már jól ismerte, s bár kissé sajtáságosnak tartotta, hogy pont ilyesmit találtak ki maguknak az emberek, tulajdonképpen szerette. Ma este azonban ez az – é-disz, é-disz, é-há, dé-cé-ááá – távoli háromnyolcados csörgedezés nem tudta olyan zavartalanul elringatni, mint máskor. Valami undokság mocskolta össze a muzsikát; ez az undokság öbenne volt; s amikor végképp felébredt, s anyja, aki bejött hozzá, odaadta neki a papírszalvétába csomagolt süteményt, és ő beleharapott az omlós csokoládétortába, a szájában ízetlenné váló falatról egyszerre rájött, hogy ez az undokság nem más, mint a félelem.

Attól félt, hogy mégis leleplezik a lopást. Az az elálló fülű segéd vagy maga Nádler úr talán mégis mindent látott, s holnap reggel eljönnek az apjához, eljönnek érte, hogy felelősségre vonják. Vagy idehaza mégis megtalálják a rádiót, bármilyen jól is eldugta. És kemény szemekkel néznek majd rá, a maguk merev és otromba fogalmaiban gondolkozva tolvajnak nevezik majd, s rossz szándékot tulajdonítanak tettének, hamisan és tévesen, mert hiszen éppen ellenkezőleg, az a legjobb szándéka volt, hogy egy jó dologhoz jusson. Attól félt, hogy beráncigálják őt abba az idegen, durva és szegényes világba, amelyben ők éltek, s amelyhez neki soha semmi köze nem volt.

Egy ideig rakosgatta egyik rejtekhelyről a másikra a rádiógumit, sajnálta volna a Dunába dobni; végül mégis rászánta magát, és egy délután elhajította fent a Gellérthegyen, a sziklák közé. Megfigyelte, hogy a világon semmi öröme nem volt ebben a kellemes és érdekes holmiban. Bemaszatolódtott a szemérmetlen emberi világnak már a félelmétől is; s ez az egyetlen gondja elzárította mindentől a kedvét. Azt is nagyon szégyellte, ha megdicsérték valamiért – szorgalmáért, bátorságáért, jó magaviseletéért –, legszívesebben elfutott volna közülük, hamisnak és utálatosnak érezte az egész helyzetet, amibe keveredett; de még sokkal rosszabb volt, ha komor vádakkal bélyegezték meg. Lakott a nagy Verpeléti úti háztömbben két emelettel fölöttük egy kislány,

Zsuzsika nevű. Ez a Zsuzsika fiatalabb volt náluk egy évvel, az Elek fiúk húgával lehetett egyidős, ennél fogva nemigen jött számításba. Múlt karácsonykor azonban kapott egy kis fűszerboltot, mérleggel, kasszával, polcokkal, fiókokkal, ami Damjáninak meglehetősen tetszett, s néha felment hozzá emiatt játszani. Egyszer kettesben maradtak, és Zsuzsika váratlanul azt javasolta, játsszanak inkább doktor bácsit. Levetkőztette az alvóbabáját, és felszólította Damjánt, hogy legyen az orvos. Kiszáratva pedig átvette a baba szerepét, hanyatt feküdt a jegesmedvebőrön, s egy ceruzát nyomott Damjáni kezébe, hogy avval hőmérőzze, gyógyítsa őt. A fiú csak némi huzavona után értette meg, hogy mit akar; unta ezt a lányos butaságot. Zsuzsika azonban rendkívül felélénkült, belepirult az orra, csökönyösködött. Damjáni vállvonogatva belement a dologba; aztán elcsodálkozott, hogy a lányok mások, mint a fiúk; végül el kellett ismernie magában, hogy nem is olyan butaság ez, Zsuzsikának volt igaza. A kislány vihogott, nem bírta magával, huncutul csillogott a szeme, ami mind túlzásnak látszott; de amikor búcsúzáskor cinkosan összenevettek, Damjáni eldöntötte, hogy másnap délután is feljön. A negyedik napon Zsuzsika helyett a németkisasszonya fogadta a fiút az előszobában, aki ilyentájt sohasem szokott otthon lenni. Merően a szeme közé nézve Damjáninak, fenyegető lassúsággal jelentette ki, hogy Zsuzsika nem ér rá, tanulnia kell.

– Igen? – mondta Damjáni csodálkozva. Tétovázott. – Hát akkor én megyek.

A nő azonban becsukta az ajtót, és eléje állt. Damjáni most már igazán szeretett volna elmenni, de nem lehetett. Végig kellett hallgatnia az egészet. Miért nem gyűjtöttak villanyt tegnap a gyerekszobában? Mit játszottak ott? – kezdte a nő. Egyébként nagyon jól tudja ő, hogy mit csináltak, de jegyezze meg magának Damjáni, hogy ő letöri a kezét, ha még egyszer előfordul; hogy ő felhossa a házmestert, és az fogja megbotozni; ilyesmi volt a lényege a nevelőnő rossz magyarsággal elmondott beszédjének. Damjáni egész idő alatt csak arra gondolt, hogyan tudna innét elmenekülni. Ez a németkisasszony mindig nyájasan, negédesen mosolygott rá eddig. Most lefoszlott róla a jelmez. A gonosz és erőszakos szavak mögül egy még gonoszabb és erőszakosabb világ ocsmány lehelete csapott Damjáni felé; napokig úgy érezte magát utána, mintha förtelmes hullók tekergőztek volna végig a tagjain.

Ettől az érintéstől félt a radírgumi ellopása után is. Mintha az a nagy fülű segéd utánuk szólt volna valamit, amikor kifelé iparkodtak az üzletből. Eltelt három nap, és félelmetes módon nem történt semmi. Damjáni apja, ha bármi előadódott, tüstént javítóintézetet kezdett emlegetni, amitől maga is megijedt, mert félnék ember volt. A fiú nem szerette ezt a szót; ámbár nem vette komolyan a fenyegetést, de hamisan csengett a szelíd ügyvéd szájában, és az egész fogalom – intézet, fegyház, börtön – természetellenesen, fonákul és valószerűtlenül hatott. Az ilyen fogalmak, éppen úgy, mint a gyűlölködővé torzuló németkisasszony jelensége, egy teljes, tréfát nem ismerő világ létezéséről tanúskodtak, és fagyos levegőjükkel megdermesztették Damjáni körül a jó dolgok világát, amelyben élt.

Ilyenkor jött rá, a valóságból nyomorultul kiszakítva egy földhözragadt gond által, hogy ez a valóság milyen sokféle mély édességgel töltötte meg *azelőtt* az ideje múlását. Délutáni franciaórájára menet megállt egy percre, ahogy szokott, a körtér kis dohánytőzsdéje előtt. Ismerte ezt a kirakatot. Ismerte a bal oldali ablakában kiaggatott bélyegsorozatokat, és szerette a piramisos egyiptomi meg a rendesnél keskenyebb finn bélyegeket, és szerette a humoros képes levelezőlapokat is; az anyós nyelvébe fűzött óriás lakattal, szerette a kirakott sokféle-fajta pipát, dohányneműt, cigarettapapírt is.

Innét mindig sokat ígérőnek érezte a világot. Nemcsak az ismeretlen világot, hanem azt is, amit ismert belőle. Innét érdekes, barátságos, derűs volt a Ménesi út, a kis kápolnával és a szánkópályával, izgalmas volt a tavalyi tátrai utazásuk, meghitt őserdő a lakásuk négy szobája a derékszögben forduló homályos folyosóval; innét vonzóan tűnt még a franciaóra is, ahol nemsokára körülülük az ebédlőasztalt, kinyitják a könyveiket az Hugo-vers oldalán, fölötte az apró betűs kérdésekkel meg a széttördelt nyelv-tani résszel, meg a Párizsra örökődő Genovéva képével, és a mellette ülő Blankával, aki nagylány, de azért jó barátok, s akiben azt szereti, hogy olyan jó kerek betűs álló írása van. Egyszóval ez előtt a kirakat előtt mindig bizakodás öntötte el Damjánt, s érdemes volt itt megállnia. Ezen a májusi napon azonban hiába állt meg előtte. Mintha megváltozott volna az egész táj, a bélyegek, az utca képe, a városról való felfogása. Más színben látta az otthoni homályos folyosót is, a Ménesi utat is. Kőd fátyolozta el előle a világot, rideg és barátságtalan köd; ahelyett, hogy feledtette volna vele ez a meghitt kirakat a délelőtt újra feléledt aggodalmát, inkább még élelnebben az eszébe hozta.

Halász Péter reggel elmondta neki, hogy jövőre katonaiskolába adják. Damjánt meghökkent.

– Miért? – kérdezte.

A másik vállat vont.

– Vegyem tudomásul, csak azt mondta az apám. Megelégette a viselt dolgaimat, azt mondja.

– Intézetbe mész? – kérdezte Damjánt. – Nem bánod?

– Nem.

– Rájöttek a lopásra.

– Lehet – mondta Halász közönyösen.

Damjánt összefüggést érzett a két dolog közt. Várta, mikor csap le majd reája is a sors keze. Aztán lassacskán, hogy nem történt semmi, mégis elfelejtődött számára az egész; kietlenné vált szívébe kezdtek visszatérni a világ jó áramai, de mindenesetre megtanulta ebből a kalandjából, hogy ezentúl óvakodjék bármiféle vállalkozásba fogni.

Megjött a június, a Ménesi úton építeni kezdtek egy házat, hosszúak lettek a délutánok. Egy reggel Damjánt arra ébredt, hogy legnagyobb meglepetésére Maricával álmodott, az Elek fiúk húgával, akit jóformán alig ismert. A bátyjaival mostanában teniszezni járt ki a Feneketlen-tóhoz; apja őt is beíratta a klubba, de nehézkes és gyatra mulatság volt ez az egész, rendszerint várni kellett a pályára, elárvultan lézengtek a kis klubház körül, s Damjánt meg is szökött volna a sok idegen közül, ha nincsenek ott az Elek fiúk. Mind a kettő gimnazista volt már, de sohasem éreztették Damjántal a köztük levő korkülönbséget. Jó modorú gyerekek voltak; óriási karácsonyfájuk volt mindig, s amikor a szélein már megritkult a finomabb fajtájú cukorka, alája másztak, s a nagyszerű fenyősátorba magukkal hívták Damjánt is, mint férfi a férfit, de elkergették a húgukat, ha a kislány odaszerencsétlenkedett: „Menj a fenébe, Marica.” A fiúk szobája tele volt érdekes tárgyakkal, rejtelmes latin könyvekkel, fejes vonalzókkal, körzőkészlettel. Mindez titokban nagyon tetszett Damjántal. A kislányt azonban valamennyien szelíd lenézéssel kezelték, ha egyáltalán észrevették; a fiú ennél fogva nem győzött álmélni rajta, hogy most róla álmodott.

Csak arra emlékezett felébredése után, hogy álmában szerepelt valaki, aki Marica is volt, meg nem is. Ez a kislány végigkísérte mindenféle álombeli viszontagságain, jött-ment vele mindenfelé, szótlan odaadással, andalító hűséggel; s ez jó volt. Az arca kétségtelenül Maricáé volt: a vékony, komoly kreol arcocska. Bizalmasságuk pedig

olyan izgalmas, megfoghatatlan boldogságot okozott Damjáninak, amit még felébredve is tisztán érzett a torkában.

Amikor harmadnap a tenispályán találkozott a kislánnyal, olyan zavart kíváncsisággal meredt rá hirtelen, hogy az is zavarba jött.

– Szervusz, Marica – mondta végre.

Marica gyanakodva és védekezésre készen pislogott rá. Ez az alamuszi elemista lenne az álombeli kislány? – tűnődött Damjáni. Képtelenségnek ítélte, de mégis szóba elegyedett vele, sőt mellette maradt egész délután. Talán alakoskodik ez a lány, gondolta. Még azt is el tudta volna képzelni, hogy Marica tud az álombeli meghitt együtt-létükről, és tud arról a mély édességről is, igazi lényéről, melyet ott kitárt előtte, de hallgat felőle, titkolja, még tüzes vassal se lehetne kiszedni belőle az igazságot. Hiszen az arc, az arc ugyanaz volt.

S ráadásul ez az arc, a kislány szomorkás, tettetésre gyanús arca a valóságban is képes volt felidézni többé-kevésbé Damjáni különös álombeli boldogságát; mindenestre izgatta őt. Mind gyakrabban melléje szegődött, amikor tehette, beszélgetni próbált vele, s az is megtörtént, hogy a nyers pajtáskodásból váratlanul hízelkedésbe, kedveskedésbe csapott át. Maricát is izgatta ez a furcsa játék, habár hűvös maradt és éber, ismervén bátyjait. Mire véget ért az iskola, mégis összebarátkoztak óvatosan. Damjáni számára fontos volt ez, fontos volt, hogy utánajárjon valaminek. Magában visszaemlékezve Marica egy pillantására, már előfordult, hogy nem tudta volna megmondani, az álmára emlékszik-e vissza vagy valamelyik legutóbbi találkozásukra.

Így jött meg a nagy nyár; s a fiúkkal éppen kialakult egy remek játékkuk az ügyetlen teniszezés helyett, a Feneketlen-tó parti nádasában, ahol sikerült hosszú alagutakat törniük, rejtett hadiszállásokat építeniük, s odahaza pedig, a leeresztett és kitémasztott redőnyű szobákban Damjáni éppen egy jó, vastag regényt kezdett olvasni, amikor lecsapott a derült égből a váratlan bejelentés, hogy nyaralni mennek, halomba döntve valamennyi tervét, ügyeit, kialakult életberendezkedését.

Kétségbe volt esve az utazás miatt. Vizolygott az ismeretlen nyaralóhelytől is. Az indulás előtti napokban búskomoran járt-kelt a felgöngyölt szőnyegek, a szanaszét rakott nyári holmi és a nyitott utazóbőröndök között. Csak a vonaton múlt el a szorongása. Megadta magát a sorsnak, s váratlanul egészen jó hangulata támadt. A korai nap vakítóan ragyogott a kék égen. A Déli vasút kis alagútja koromszagot csapott be a fülkébe. Elővette könyvét, a *Copperfield Dávidot*, és belemerült.

A balatoni fürdőhely, amelytől semmit sem várt, sőt idegenkedett, s ahol nem is történt semmi, csak egyfolytában unatkozott, egy fél év múlva úgy megrohanta emlékeivel, hogy napokig utána epekedett. Február volt, Damjáni ősz óta a piaristák gimnáziumába járt. Diák sapkát viselt, és hetikártyával utazott a villamoson; ónos reggeli ködökben indult a körtér felé, átvágott a locspocson, a Gellértnél, az új szállodánál rendszerint felszállt a kilencesére két osztálytársa, s mire beért velük az iskola szűk utcácskájába, álmosága régen elpárolgott. A fűtött tanteremben azonban a latinórák, földrajzórák, mértanórák egyhangúsága megint félálomba ringatta őt; amikor egy óra után kiléptek az ebéd előtti Belváros eleven nyüzsgésébe, Damjáni érezte, hogy szereti ezeket a vontatott, zibbadt gimnáziumi délelőttiakat. Támadt egy kellemetlen esete is: vizet ivott egy tízperces szünetben a folyosó végében, ráhajolva a nyomós csapra, s amikor az egyik fiú megcsiklandozta, hogy siettesse, olyan hevesen kapta fel a fejét, nem állván a csiklandozást, hogy koponyájával beverte a mögötte álló türelmetlen társa orrát. Mivel fordultában ösztönösen eltaszította magától a fiút, akinek az orra vére

is megeredt, az osztályfőnökük magához hívatta. Verekedéssel vádolták. Eleinte megpróbálta elmagyarázni, hogy kiegyenesedtében és háttal feléje, akaratlanul verte be társa orrát, ami nem történt volna meg, ha nem siettetti őt a fiú csiklandozással; de aztán látván, hogy senki sem vár tőle magyarázatot, hanem kizárólag bűnbánatot, s hogy az okoskodását csak a terhére írják, elhallgatott. Konokság látszott az arcán; a pap behívatta az ügyben Damjáni apját.

Mindez azonban semennyire sem érdekelte Damjánit. Úgy viselkedett, mintha nem is tartoznék rá az egész dolog, és úgy is érzett. Minél jobban nyaggatták vele odahaza, annál jobban unta az ügyet.

– A legborzasztóbb – mondta az ügyvéd a feleségének –, ahogy a vállát vonogatja. Egészen megátalkodott ez a gyerek.

– De hát – mondta az asszony – ha csakugyan ártatlan.

– Akkor is. Senki sem ártatlan. Nincs benne istenfélelem.

Az ügyvéd jámbor ember volt, aki soha életében nem verte be senkinek az orrát, és nagyon felizgatta fiának az esete. Damjában azonban csakugyan nem volt semmilyen félelem ezúttal, nem úgy, mint a lopása után. Nem félt a következményektől. Tudta, hogy ebből neki semmi baja nem lehet, mert semmi szerepe sem volt benne, s bármi történjék is a tanár rosszindulatából vagy a félreértésből kifolyólag, az éppoly kevésbé fogja őt érinteni, mint ahogy most sem tudta a dolog megzavarni az ő külön világát. Tele volt ezekben a napokban valami elég értelmetlen vágyakozásfélével, ami esténként, elalvás előtt olyan erővel ragadta meg, hogy nyöszörögve forgolódott az ágyában.

A balatoni fürdőhely járt az eszében, ahol a múlt nyarat töltötték. A sárga szálloda-épületek előtt kavicsos sétány húzódott végig, kavicsos gyalogúttal és virágágyakkal. Emlékezett a sarkantyúvirágok szerény szagára. Az étterem nagy terasza mellett cukrászda volt, odébb, külön bejárattal, a kúrszalonn; néhány üzletecske, aztán a nagy bazar, ajtajában újságosállvány, tarka vásznú fekvőszékek, gumiállatok. A sétány itt térséggé szélesedett, melynek közepén kerek, fedett emelvény várt a zenészekre minden délben és minden délután ugyanabban az órában. Eszébe jutott, hogy egyszer disznótoros vacsorát kaptak. Ugyanannál az asztalnál ültek mindig az étteremben. Az abrosz közepén mustártartó állt, só- és paprikatartók, fopgipiskálók, ecetes-olajos üvegek. A pincér kis tulaezüst tálat, csészéket rakott le, külön a hurka, kolbász, disznókaraj, külön a burgonya, külön a vöröskáposzta. A teraszon nevetés, fecsegés, evőeszközök csilingelése zsongott, a cigány keringőt játszott. Damjáni megtanulta a dallamát, mert naponta ott ült a zenekari emelvény oszlopánál, és nézte a cimbalmost, a klarinétost, nem tudván jobbat csinálni. Nem volt ott senki barátja. Kibicelt a zenének, kibicelt apjáék bridzspartijához, csavargott, báméskodott; lógott a strandon, lógott az állomás körül, tudta, hogy nemsokára öt óra, hogy nemsokára fél nyolc; tulajdonképpen reggeltől estig unatkozott. Amikor minderre visszaemlékezett, mégis rettenetes honvágy fogta el a kis fürdőhely után, s ágyában addig-addig dűnnyögte magában az elmúlt nyár keringőjét, míg könnyei omlani nem kezdtek, összeáztatva párnáját, paplanát.

Gyanította, hogy kiadós szemfényvesztés van ebben a fájdalmas s mégis jóleső sóvárgásban, de számára ez is hozzátartozott a valósághoz, amelyben élt, s amelyben a bútorok, emberek, utcák, napszakok, sőt az emlékek, tervek, gondolatok jelentősége is nagyrészt azon dőlt el, hogy kellemesek-e vagy sem. A lakásukat nem mindig szerette; jó volt betegnek lenni és felpolcolt párnákkal olvasni az ágyban; ha vacsoravendégük jött, az is izgalmasabbá tette a szobákat; de néha semmitől is – például ha a leckéjét csinálta téli délutánon az ebédlőasztal lámpája alatt –, egyszerre furcsa, barát-

ságos hangulata támadt a lakásnak, noha máskor ugyanilyen körülmények között – ebédlő, tanulás, december, fél öt, apja az irodában, anyja alszik a szobájában – ellen-szenvesnek vagy közömbösnek érezte a helyet. Így volt a Gellért térrel is, hol ilyennek látta, hol olyannak; s sokszor azonos feltételek mellett is – a tömött villamosról nézve kora reggel, iskolába menet – változott a kép, sűrű és idegen vagy érdekes és biztató, ismerős, puha, rideg, mozgalmas, varázslatos vagy tartalmatlan volt Damjáninak. Így volt a Kecskeméti utcával is, ahol nagybátyjáék laktak, s amelyet mostanában kezdett új színben látni s megszeretni; így volt a Dunával, a széllal, az esővel, így volt a fűzős barna cipőjével és a cipőfűzőjével benne és majdnem mindennel; így volt az új tavasszal is, mely közben megjött, és hasonlított is az elmúlt tavaszokhoz meg nem is, ha tudomásul vette és figyelt rá, s annyiszor mutatott más-más arcot, kellemeset vagy kellemetlent, ahányszor megpróbált szembenézni vele, de fakadó rügyeivel, hebehurgya szelecskéivel akkor is hozzátartozott Damjáni életéhez, amikor rá sem figyelt, mint a világ szakadatlanul ható, noha nem mérhető hatású valamennyi jelensége.

Ahogy a létezésnek ebből a megfoghatatlan teljességéből egy délután Damjáni belépett a lakásuk középső szobájába, szülein kívül egy egyenruhás férfit is ott talált. Szeretett volna nyomban visszafordulni, de már késő volt. Az ezredes, akit ismert régebbről, kezét rázott vele, és átkarolta a derekát.

– Édes fiam – mondta az apja –, rólad beszélünk.

Damjáninak roppant kényelmetlen volt, hogy az ezredes nem engedi el. Nagy fáradtságába került, hogy a lehetetlen testtartása mellett is barátságos arcot vágjon, ennélfogva alig figyelt az apjára, aki elmondta, hogy meg fogják pályázni a katonaiskolába való fölvetését.

– Szólj hát valamit, fiacskám – mondta az anyja. – Nem bánod?

– Nem – mondta Damjáni szórakozottan.

– Aztán – mondta az ezredes, végre felállva búcsúzkodni –, aztán össze ne törd addig is a papok iskoláját. – Egy barackot nyomott a fiú fejére, a mély elégedettség kifejezésével.

Damjáni tisztában volt vele, hogy érdemtelenül váltotta ki az ezredes rokonszenvét, mert egyáltalán nem holmi fenegyerek, akivel nem lehet packázni, és aki egykettőre beveri az orrát támadóinak. Csak ez a félreértés zavarta egy kicsikét; hogy intézetbe kerül, ettől csak addig félt, míg fenyegetés volt, s most, hogy komolyra fordult, egyszerűen kiderült, nem is nagyon bánja. Tapasztalta már, hogy olyasmiből is származhat jó dolog, ami ellen kézzel-lábbal tiltakoznék; ha pedig a saját feje szerint vág neki valaminek, amitől jót remél, alaposan pórul járhat. Tudván azt is, hogy az élet rejtett, mélységes jókat tartogat számára, némi kellemes kíváncsisággal várta sorsa alakulását, anélkül, hogy sokat töprengett volna fölötte.

A nyár közepén kapták meg az értesítést, szeptember első napján kellett utazniuk. Damjáni az indulásuk reggelén még átszaladt egy félórára Maricákhoz, mert egyrészt a fiúknál egy valódi bélyegkatalógus volt néhány napja kölcsönben, amiből egyenként kikeresgálték a bélyegjeik személyazonosságát, másrészt pedig a kislány új tankönyvei miatt. Marica most került gimnáziumba, s Damjáni előző nap segített neki az előírt iskolai felszerelés vásárlásában, délután pedig avval kápráztatta el a kislányt, hogy a találmára felütött latinkönyv egyik olvasmányát betéve tudta. Ezen a reggelen még folytatni akarta ezt a kellemes fölényeskedését, anyja azonban hamarosan érte küldte a szobalányt.

– Fiackám, fiackám – fogadta őt Damjániné szemrehányással –, elment az eszed? Fél tizenegykor indul a vonatunk.

– Hisz még fél tíz sincs – morogta Damjáni, de aztán elhallgatott, mert az asszony nyugtalan mozdulattal magához ölelte őt, szótlánul. Ez az ölelés, ha egy kicsit tovább is tartott a kelletténél, nem volt kényelmetlen; nem volt se jó, se rossz, ismerősebb volt a levegőnél is, és se nem feszélyezte Damjánit, se szabadulni nem akart belőle okvetlenül. Elmosolyodott, és megsimogatta az asszony haját, régi, gyerekes becézőnéven nevezte őt:

– Nyuszika.

– Eredj, haszontalan – mondta Damjániné. – Csomagoltam neked lomnici kenyéret egy dobozba, nézd.

A lomnici kenyér – fügével, mazsolával, mandulával, narancshéjjal, cukrozott gyümölcsökkel – Damjáni kedvenc süteménye volt. Megnézte a skatulyát; aztán arra gondolván, hogy az egésszel ő fog szabadon rendelkezni, a felelősség kissé rátelepedett a szívére. Elszótlánodott, anyjához hasonlóan, s az utolsó félóráját a lakásban csendes rakogatással töltötte el.

Fehér ruhásszekrényének egyik felét polcok foglalták el. A két alsó polcon tartotta Damjáni legszemélyesebb tulajdonait: lombfűrészét, a „Kis Mágus” bűvészdobozát, könyveit – három Universum-kötetet, a *Copperfieldet*, egy *Zászlónk-évfolyamot*, Robinzont, *Kincses szigetet*, Vernét s a régi mesekönyveket, Mackó-urakat – ezenfelül a korcsolyáját, a féltett zseblámpáját és az elavult játékszereit is, vasutat, építőkockát, agyagkatonákat. Ebben a szekrényben volt a fehéreneműje s a ruhái, cipői is. A szoba az udvarra nézett, ablaka alatt futott a függőfolyosó, be lehetett látni innét a ház szemközti konyháiba, cselédszobáiba, és Damjáni jól ismerte a három emelet szobalányait, szakácsnőit, a Rozikákat, Ágneseket, az esti nyitott konyhaajtókból kiáradó vidám locsogásaikat, edénycsörömpöléseiket, a délelőtti bánatos énekszavukat. Ez a szoba volt, még kislánykorában, néhány évig a nagyanyjéé. Három nagy szobájuk nézett a Verpeléti útra; az egyikben született Damjáni tizenegy évvel ezelőtt.

Ezekben a szobákban nem változott semmi, mióta világ a világ; egyformán álltak a bútorok, egyformán estek az árnyékok, egyformán fényesek voltak a redőny húzójának sárgaréz tokjai. Damjáni ismerte a szőnyegek mintáit, a fűtőtestek szagát, a könyvszekrény ajtajának csikorgását. Legjobban azonban a konyhát ismerte. Amikor kiment, hogy elbúcsúzzon Veronikától, s egy pillanatra összeakadt a tekintetük, egyszerre ráeszmélt, mi is történik vele, s egyszerre képtelenségnek kezdte érezni az egészet. Hamarjában nem tudott mit mondani. Végre a lány szólalt meg:

– Dolgom van, látja – mondta gorombán. Krumplit hámozott a konyhaasztalnál.

– Búcsúzni jöttem – mondta Damjáni.

Veronika, aki akkor volt fiatal, amikor a fiút pólyálta, s koromfekete hajába már éppen kezdtek korai ősz szálak vegyülni, ámbár átsírta ezt az éjszakát, s még át fog sírni sokat, sejtven, hogy örökre elszakítják tőle egyetlen társát, egyetlen mulatságát, most mégis szerette volna magát megemberelni, de nem sikerült. Dühösen sírva fakadt, és olyan heves mozdulattal borult le az asztalra, s a zokogás úgy rázta karcsú testét, mintha még mindig nevetlen kamasz lány lenne.

– No – mondta Damjáni zavartan. – Ne butáskodj, Veron.

Nevetni próbált, hogy nyugtassa vele a lányt, és mert számárságnak is tartotta a jelenetet. Tudta, hogy végül is nincsenek összenőve, s nem ülhet örökké a szoknyáján; mégis, valahogyan nem tudta elképzelni, hogy ezentúl nélküle kell majd meglennie. Veronika ott volt vele mindenütt gyerekkorának egész őserdejében, ott volt mellette

már a sűrűbbfajta bozótban, ahová az emlékezésnek csak egy-két tört sugara tud behatolni, hozzátartozott még a magányához is. Együtt olvasták a mesekönyveket a földön ülve, együtt sétáltak a Gellérthegy barátságatlanul jól ápolt sétányain. Eszébe jutott egy decemberi délután, amikor Veronikával jöttek hazafelé a Fehérvári úton, ahogyan akkor még hívták, s a Hadik-laktanya oldaláról átmentek a másik oldalra, hogy a mikulási kirakatokat nézegessék.

A vonaton megint eszébe jutott Veronika; számtalan olyan estére emlékezett, hogy ketten voltak csak odahaza, s ő kicsit félt is az üres szobáktól, meg szerette is a langyos lakást, és a székére feltérdelve olvasott vagy rajzolgatott, a lány pedig nyakát görbitve varrogatott a lámpa fénykörében, így várták apjájukat. Eszébe jutott a fűszerüzlet, eszébe jutott a Feneketlen-tó; Marica és a franciaórák, Halász Péter és az elemi iskolájuk tornaterme, rossz emlékü lopása és az unalmas nyári fürdőhelyek; aztán át kellett szállniuk személyvonatra.

Alkonyat után érkeztek meg a határszéli kisvárosba. Égtek a gázlámpák, hűvös volt. Harangoztak. Szállt a harangszó a hegyek közé, ahogy elindult velük az egyfogatú bérkocsi, lámpáit rengetve, az aszfaltos főutcán, az Arany Strucc Szálloda felé, ahol ezt az éjszakát tölteni fogják. Elhagyták az állomást, átdöcögtek egy kis vashídon; kivilágított kapualjak tűntek fel, aztán emeletes házak jöttek. Damjáni forgatta a fejét, fészkelődött az avas bőrülésen. Tele volt megint kíváncsisággal és várakozással.

2

Ezen az őszön, 1923-ban, hét új növendéket vettek fel a katonai alreáliskola második évfolyamába, s Damjáni is közöttük volt. Az újoncok, miután áttestek egy hevenyészett jellegű felvételi vizsgán, egyenruhát kaptak a padláson, egy polgári ruhás borbély nullásgéppel kopaszra nyírta szőke-barna fejüket, s ebéd utántól kezdve tétlenül tengtek-lengtek az egyik nagy hálóteremben. Szeptember másodika volt, a főépület még kongott az ürességtől. A hálóterem nyugatra nézett. Tizenkét nyitott ablakán bevilágolt az érett kora őszi napfény. Innét a második emeletről látni lehetett a gesztenyefák koronáin túl a kisebbik gyakorlóteret, ahol néhány pótvizsgás és szabadságról visszar maradt negyedéves rúgta a labdát. Csörömpölve nyílt és csukódott az üvegajtó, s valaki így kiáltott:

– Cholnoky!

Egy zsákvászon egyenruhás, kék sapkás fiúcska volt, s most türelmetlenül még egyszer elordította magát, anélkül, hogy várakozott volna:

– Cholnoky! Hát nincsen itten senki Cholnoky nevű?

Egyikük, aki már javában feléje lépegetett, békés hangon felelte:

– Én vagyok. Tessék?

A zsávolyruhás ránézett, és nem válaszolt rögtön. Utálkozva elfordította a fejét.

– Menjen le a zeneszobába – mondta végre. – Az apja várja.

– Köszönöm – mondta a másik habozva, és megindult az ajtó felé.

– Nincsen „köszönöm” – szólt utána a zsávolyruhás indulatosan. – Hallja? Nincsen „tessék”. Állj. Hátra arc.

A Cholnoky nevű megfordult.

– Álljon vigyázzba – meredt rá a másik. – Én negyedéves vagyok.

– De miért? – próbált meg Cholnoky mosolyogni.

– Akkor beszéljen, ha kérdezem. Érti? – Rezdületlenül nézett farkasszemet az újonccokkal. – Azt mondjuk, hogy „parancs”, és azt, hogy „igenis”. Érti? Eh, menjen a fenébe – intett aztán megvetően. Látszott, hogy uralkodni tud magán. De minthogy Cholnoky meglehetősen lassan indult újra kifelé, még utánakiáltott: – Futólépést!

Cholnoky meggyorsította a lépéseit, anélkül, hogy megfordult volna. A többiek közül, akik némán nézték a jelenetet, most megmozdult az egyik. Két lépést tett a negyedéves felé. Nagyon idegesen szólalt meg.

– Te mit parancsolgatsz itt?

A zsávolyruhás hirtelen feléje fordult.

– Vicceltél velem? – kérdezte újra a barna szemű fiú támadóan.

A másik mintha elfehéredett volna.

– Magának nem tetszik valami? – mondta lassan. Aztán keményebben kérdezte:

– Hogy hívják?

– Ne kiabálj itt – mondta az újonc, akinek kissé inába szállt a bátorsága.

– Mi a neve? Nem meri megmondani?

– Szebek Miklós – mondta dühösen a barna szemű. – És mi a te neved?

A negyedéves arca fehérről vörösre vált. Kirobbant belőle az ordítás.

– Most már elég volt! A kurva istenit az anyjának...

Úgy káromkodott, hogy valamennyien megrettentek. Dermedt csönd támadt, ahogy elhallgatott. Ekkor egészen váratlanul odalépett elébe egy másik újonc, egy félénknek látszó, lányos arcú fiú, és teljes komolysággal így szólt:

– Isten nevét hiába fel ne vedd.

A negyedéves elképedt. Csak annyit tudott kinyögni: „Eh, hülye újoncok”, aztán legyintett, és kivágatott a hálóteremből.

Valaki röhögni kezdett. Szebek Miklós a szomszédjához fordult, és valamit kérdezett tőle, de az csak vállat vont, szívélyesség nélkül. Szebek nyugtalanságában egy harmadikhoz lépett, s mivel az is elhúzódott tőle, tanácstalanul odament a lányos arcú fiúhoz az ablak felőli ágyson.

Amint azonban szembekerült vele, zavarba jött, és nem szólt semmit. A fiúnak hátsó szeme volt, mint két megnyílt mandula, seprős pillái közül hűvös kékséggel nézett Szebek Miklósról, s gyengéd rajzú arcán közöny tükröződött.

– Téged hogy hívnak? – fordult feléje Damjáni, akinek mellette jelölték ki az ágát.

– Engem Tóth Tibornak – mondta a lányos képű higgadtan. Látszott, hogy határozott ok nélkül nem hajlandó mosolyogni.

– Jól kitöltél velem – mondta Damjáni.

– Kivel?

– Hát avval a hülyével, aki itt kiabált.

Tóth Tibor csodálkozva nézett rá.

– Miért hülye? Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat – mondta.

– Mi?

Damjáni is, Szebek is felkapták a fejüket. Tóth Tibor megismételte, amit mondott, dacosan, de nem támadóan. Volt valami kis szemtelen vonás süldő lány-arcán; de nyilvánvalónak látszott, hogy nem tréfál. Damjáni nem tudott erre mit mondani. Hallatszott letről a labda döngése. A cigányos hajnövesű fiú, aki a felvételi vizsgán feltűnt értelmes és folyékony feleleteivel, most érkezett vissza a mosdóból. Törülközött, fogkefét tartott a kezében. Egyenesen kózzájuk lépett, látván, hogy valami történt, s kíváncsian érdeklődni kezdett.

– Hát te nem voltál itt? – kérdezte Szebek Miklós.

– Nem. Csak megmosdottam egy kicsit – mondta. Aztán, amit egyikük sem tett, kezét nyújtotta Szebeknek, és bemutatkozott: – Czakó Pál.

Máris tökéletesen otthonosan érezte itt magát. Damjáninak olyan idegen és olyan ideiglenes volt minden, hogy jóformán még körül se nézett a hosszú hálóteremben. Nyolcvanhat teljesen egyforma vaságy állt benne, egy sor a falnál, kettő a középben. Egyforma piros takarók fedték a szalmazsákokat; a kétszemélyes szekrénykéik két-két ágy közt álltak, s az ajtajuk belsejére könyomásos ábra volt ragasztva, amely centiméterre megszabta a holmik helyét. Délelőtt, a felvételi vizsga befejeztével az egyik földszinti szobában el kellett vonulniuk egy orvosezredes előtt anyaszült meztelenül, s az orvos csíptetője mögül pislogott rájuk, és mindnyájuknak megnézte a torkát; egy két részre osztott nagy fatartóból kivett egy kávéskanalat, a nyelvvel lenyomta az eléje lépő fiú nyelvét, aztán visszadobta a tartó másik rekeszébe; mezítláb kellett lépkedniük a piszkos padlón, ami Damjánt bántotta; bántotta őt az egész, s azóta képtelenségnek érzett itt mindent. Különösen a szagok, az új, idegen szagok figyelmeztették a hely baljós rendkívülségére. Szűkölt magában, mint a veszélyt szimatoló kutya: ilyen szagú dolgok között, gondolta, nem a rendes, szabályos sorsú emberek élnek, amilyenek természetesen magát is tartotta. A folyosók, a deszkapadló, a Bognár nevű nikotinos bajszú tiszthelyettes szagán kívül önmagán is érezte az idegen szagot, az egyforma fekete posztóruhák szagát.

A ruharaktár fent volt a padlás alatt, s a harmadik emelet lépcsőpihenőjén, ahonnét a rajzterem nyílt, a falak tele voltak aggatva az egykori növendékek bekeretezett rajzaival. Amíg a sorukra vártak, ezeket nézegették. Tájképek, heverő tehén, felborult réz gyertyatartó, pompásan árnyalva. Damjáni az aláírásokat betűzgette unalmában: „Amadeus Krause, Zögling Gabriel Szelepcsényi, Zögling Johannes Freiherr von Walden-Egg...” A rajzlapok felső bal szegélyén pedig mindenütt az egyforma, hol lila, hol fekete bélyegző, ugyancsak németül: „K. u. K. Militär Unterrealschule”.

A ruhakiosztás nehézkesen haladt, s amikor végre kiszóltak értük: „Másodévesek”, Damjáni csodálkozott, hogy mi tartott eddig olyan sokáig. Nekik ugyanis sietősen a kezükbe nyomtak egy csomó fehéreneműt – inget, hosszú alsónadrágot, kapcátat –, aztán rákiáltott egy másik altiszt egy asztal mögül: „Álljon ide!” Megnézte a fiút, s hátramorgott egy számot. Ruhadarabok repültek az asztalra; Damjáni átvette őket, s úgy tele lett a keze, karja, válla, hogy amikor végül egy pár bakancs repült még feléje, azt már sehogyan sem tudta megfogni. Pillanatnyi szünet támadt. A ruhadobálók közül ketten felegyenesedtek, s nézték Damjánt. Az altiszt is csak nézte őt, de semmit sem csinált. Aztán türelmét vesztvé ráfordult:

– No vigye, vigye.

Damjáni végre megértette, hogy itt senki sem fog segíteni neki; odébb rugdalta hát a bakancsait, hogy ne legyen útban. Az egyenruhának, amibe hamarosan átöltöztek, örült, de egyre jobban bántotta, hogy ilyen kurtán-furcsán bánnak itt velük. Mindenki részvéten, mindenki barátságosan hozzájuk.

Mégis, ebéd után láttak egy őrnagyot, aki mosolygott és nyájas volt. Az épület bejárata előtt, a kavicsos térség közepén, ahová a főallé torkollt, egy szökőkút állt. Kerek medencéjében tömördek kisebb-nagyobb vörös testű halacska úszkált; kanyarogtak, cikáztak, rajzoltak ide-oda a vízinövények közt. Ebéd után ide terelték ki őket az étteremből. A hét másodéves újoncon kívül még voltak vagy húszan, harmad- és negyedévesek; szétoszlottak, szüleikkel sétáltak, gesztenyét rugdostak, bámulták a szö-

köikutat. Damjáni elbúcsúzott anyjától, és visszament a szökőkúthoz, ahol a többiektől kissé távolabb az egyik társuk beszélgetett az apjával.

– Ne a halakat nézegesd hát, kisfiam – mondta a keménykalapos férfi, aki fiához hasonlóan szemüveget viselt. – Mondom, ha bármi bajod, panaszod van, írd meg őszintén. Tudod, anyád mennyire aggódik érted. És edd meg, amit kaptok, ne válogass az ételekben. Érted?

– Igen, jó – mondta a szemüveges fiú meggyőződés nélkül.

– Figyelsz rám egyáltalán?

– Persze hogy figyelek, apa. De ezt már annyiszor mondtad.

A bolygó aranyhalak látványa azonban egyre csak odavonzotta a tekintetét, és csak akkor szűnt meg törődni velük, amikor hozzájuk lépett egy nyírott bajszú őrnagy, és átkarolta a vállát, bizalomgerjesztő mozdulattal. A két férfi beszélgetni kezdett, szemlátomást versenyezve egymással az udvariasságban; az őrnagy sűrűn bólogatott a fejével, és rendületlenül mosolygott, főképp ebből állt a szerepe; a keménykalapos azonban iparkodott minél többet elmondani fontos közlendőiből.

– Ugyanis rossz evő a gyerek... ezt meg kell mondanom, őrnagy uram, sajnos, rossz evő, ámbár a marhahúst csakugyan nem bírja a gyomra.

Az őrnagy bólogatott, mosolygott, pislogott. Szünet támadt, mert a másik férfi befejezte a mondatát.

– Nem lesz itt semmi baj – mondta végre a katona. – Ugye, fiacskám?

Rámosolygott a szemüveges újoncra, akit a vállánál fogva egyre tartott. Aztán eszébe jutott még valami:

– Ötszöri étkezést kapnak napjában – mondta szelíden. – Uzsonnára például vajás vagy mézes kenyeret és almát vagy egy szelet csokoládét. Szereted a csokoládét, fiacskám?

– Igen – mondta a fiú készségesen.

– Ó, ö, izé. A konyhában ki van függesztve a heti étrend. Meg is nézhetjük – mondta az őrnagy, egy mozdulattal az épület felé. – Kihozathatom, ö, ugye.

A keménykalapos mindjárt küldeni akarta a fiát, az őrnagy azonban megfordult, és intett egy negyedévesnek, aki Damjáni mellett ácsorgott:

– Növendék.

A fiú erre a megszólításra, mint egy bekapcsolt gépember, hirtelen összecsapta a bokáját, villámgyors „parancs”-ot kiáltott, és merev léptekkel az őrnagy elé oldalgott, s megállt, mint a cövek.

– Bemegy a konyhába, és elkéri az étrendet, az én parancsomra.

– Igenis – mondta a negyedéves, hátraarcot csinált, és futva indult a kapu felé.

Damjáninak szöget ütött a fejébe az őrnagy kétféle arckifejezése. Itt nem volt semmi „fiacskám” és semmi atyai mosolygás. A régi növendékkal valami halk, nyugodt, szinte megkönnyebbült nyersséggel beszélt a tiszt; s ámbár a hang közönyös nyugalmban volt valami ijesztő, Damjáni valami kíváncsi is érzett benne. Valami valóságosabb világot ígért az eddiginél, a babusgatások, játékszerek, a hosszú délutánok és szeszélyes hangulatok önállótlán, ködös gyerekvilágánál; riasztónak is érezte, meg vonzóknak is. Amikor végül megjelent Bognár tiszthelyettes a kapu előtt: „Másodéves újoncok!”, a kiáltására a szemüveges fiú is megfordult, majd megint felnézett az apjára:

– Sorakozó, mennem kell, apa.

– Hát csak búcsúzz el nyugodtan édesapádtól, fiacskám – mondta az őrnagy, és elvált tőlük, mindegyre mosolyogva, mintha a sorakozó csak tréfaság lenne. De Damjáni

világosan megértette ebből a mosolygásból, hogy fordítva, inkább a szülőktől való búcsúzkodás meg az efféle a mosolyognivaló, komolyan nemigen vehető tréfaság az őrnagy szemében.

Mindenekelőtt azonban az egyenruhájuktól voltak megilletődve. Fekete hosszúnadrágot és fekete, rézgombos, magas galléros zubbonyt kaptak. A lányos arcú Tóth Tibor olyan volt benne, mintha rászabták volna. Damjáni legszívesebben őt nézte a hálóteremben; látnia kellett azonban, hogy ahányan vannak, annyiféleképpen áll rajtuk az osztrák–magyar hadseregnek ez a régi „waffenrock”-ja. És máskülönből is, sajnálatos módon valahogyan nem voltak egyformák, még ha ugyanazt csinálták is, ugyanabban az öltözetben.

Amikor Czakó Pál bemutatkozott Szebek Miklósnak, a hálóteremben nyomban megindult egy általános bemutatkozás. A szemüveges fiú Czakóhoz lépett, aztán sorra valamennyiükhöz, valamit motyogott, s már ment is tovább, mulatságos gyorsasággal, egészen másként, mint Czakó. Példáján felbuzdulva, a szeplős társuk is odament hozzájuk, aki a délutánt jórészt avval töltötte, hogy kihúzta az ágya alól a táskáját, kinyitotta, kivett belőle egy keménypapír dobozt, ebből egy másik skatulyát, aminek leemelte a fedelét, a tartalmából kiválasztott egy süteményt, megette, becsukta a kisebbik dobozt, a nagyobbikat, be a táskát, vissza az ágy alá, aztán rövid idő múlva előről kezdte az egész műveletet. Nem volt kövér fiú.

– Osvát Elemér vagyok – mondta tárgyilagosan.

Nem volt kövér, csak puha. Nyakszirtjén a magas gallérból kiállt két fehér vászoncsík, annak a keményített pántnak a két vége, amelyet Bognár felügyelő „nyakszegély”-nek nevezett. Czakó rávigyorgott, aztán tovább hallgatta Szebek Miklós beszámolóját a káromkodó negyedévesről.

– Azt mondta: „hülye újoncok”? – vágott közbe hirtelen.

– Azt.

Czakó arckifejezése egyszerre megváltozott.

– Felpofoztátok? – fordult Damjáni felé.

– Nem – mondta Damjáni.

Czakó a közönyös Tóth Tiborra nézett, majd újra Szebekre.

– Hová ment? – kérdezte izgatottan. – Nem láttátok, hogy hová ment?

– Miért?

Czakó nem felelt. Az ajtó felé indult.

– Te se láttad? – szólt oda a szemüveges fiúnak, akinek az ágya a kijárat mellett volt, s Damjáni meglepetésére a nevét is hozzátette: úgy látszik, megértette és meg is jegyezte a bemutatkozáskor: – Te sem láttad, Dégenfeld?

Dégenfeld sem látta. Czakó iparkodott baráti hangon kérdezgetni mindent, de látszott, hogy elfutotta a düh; egészen belepirult.

– Jó – mondta, és magára rángatta a zubbonyát, ledobva egy ágyra a mindvégig kezében tartott törülközőt, szappant, fogkefét. Amikor újra kifelé indult, az ajtóban összeütközött a belépő Cholnokyal, akit Bognár tiszthelyettes követett.

A felügyelő, aki lepedőket és párnahuzatokat tartott a karján, visszatessékelte Czakót, aztán egy céduláról neveket kezdett olvasni.

– Cholnoky!

– Jelen – mondta a fiú, ahogy az iskolában szokták.

Bognár leeresztette a papírt, és ráförmedt:

– Szerencsétlen! Sétafikálni van eszed, de ezt még nem tudad megtanulni?

Megvető jóindulattal beszélt, s igen erős dunántúli kiejtéssel. Elmagyarázta, hogy mit kell tenni, ha valakit a nevéen szólítanak, aztán újra előszedte a névsorát:

– Cholnoky.

– Parancs – mondta Cholnoky kényszeredetten, felemelve és visszahúzza jobb karját, ahogyan Bognár kioktatta. Fennhangon mondta, de csendesen, kissé szégyenkezve.

– Czakó! – olvasta tovább a férfi.

– Parancs! – kiáltotta Czakó harsányan, miközben karját erélyesen kilökte a levegőbe és visszarántotta.

Furcsán hatott ez a lelkes kiáltás, úgyhogy valamennyien önkéntelenül feléje fordultak, holott már tudták, hogy ilyenkor nem szabad mozgolódní, nézelődni. A felügyelő azonban csak Cholnokyra ripakodott rá.

– Ne forgasd a fejed, Cholnoky...

Halkan kezdte, s minden szótaggal feljebb hágott a hangja. A „noky”-t már üvöltötte – aztán átmenet nélkül, lecsillapodva, természetes hangon folytatta a felolvasást:

– Damjáni – aztán:

– Dégenfeld,

– Osvát,

– Szebek,

– Tóth.

Csak Tóth Tiborra nézett fel a végén. Ezután kiosztotta az ágyneműt, és az ágyazás módszerét kezdte magyarázni.

Damjáni már nem tudott odafigyelni. Elkalandoztak a gondolatai; elindultak kifelé a hosszú főallén, a százéves fák emeletmagas sátra alatt, vissza az úton, amerre reggel befelé jöttek anyjával, keresztül a park ölén, ahol a lassacskán betelepülő esti sötétséget a faszor gyéren elhelyezett vasoszlopos lámpái nem tudták eloszlatni; ki a főkapun, át a patak kis hídján, meg a másikon, a vízimalom duzzasztójának kőhídján, s a sikátor-szerű utcácskán vissza a kisvárosba, elhagyva a templomot, a várfal maradványait, a bencés gimnáziumot, az Arany Strucc Szállodába és még tovább; végig az aszfaltos főutcán, ki az állomásra, ahonnet talán most indul éppen anyjával a vonat a messzi Budapest felé. Nem tudott figyelni az ágyazásra, és rosszul is csinálta. Bognár káromkodva szédült alkotását, mint majdnem mindnyájukét. Körülnézett, kiről vehetne példát. Csak Czakó ágya volt sértetlen; vagy csakugyan jól csinálta, vagy azért nem dobta szét a tiszthelyettes, mert méltányolnia kellett őszinte odaadását.

Czakónak nem járt máshol az esze. Látszott, hogy érdeklí őt minden, kíváncsian nézelődött folyton. A lépcsőn oldalba bökte Damjánt.

– Az mi lehet ott?

A vacsorához mentek lefelé, rendben, kettesével; ahogyan a tiszthelyettes felállította őket, egymás mellé kerültek. Damjáni odanézett, amerre Czakó intett. A lépcső az első emeletre fordult velük éppen, s szemközt egy félig nyitott ajtóból langyos fénysáv esett a folyosóra. A szobából nem láttak egyebet, mint a magas könyvespolcok egy darabját; a felső résznek üveges ajtaja volt.

– Nem tudom – vont vállat Damjáni.

– Könyvtár – mondta mögöttük Dégenfeld.

– Szertár – mondta halkan Szebek Miklós, aki ki tudta betűzni a feliratot: „Fizikai szertár”.

– Ne pusmogj! – hallatszott a mögöttük lépdelő Bognár felügyelő kiáltása.

Damjáni megjegyezte magának a fizikai szertárt, a folyosóról nyíló fülkeszerűen beugró ajtajával, ahogy megjegyezte a rajzterem melletti képeket és a lépcsők mentén

kiakasztott színes nyomatok közül egyiket-másikat. A lépcsők szélesek voltak; két szárnyban indultak fölfelé, s két emelet közt a feleúton szembefordultak és egybeolvadtak. A fokok alaposan ki voltak vásva, különösen a földszint és az első emelet között. Itt függött a fordulóban – s nem a fal felől, hanem az oszlop egyik oldalán – a *Tulp tanár anatómiája*, csinosan bekeretezve, mint a többi kép. Ebben is volt valami kellemes furcsaság, mint a másokban, amelyet Damjáni megjegyzett, de amelynek a címkéjét, *Las Meninas*, nem bírta még rendesen elolvasni menet közben.

Az óriási étterem most másként festett, mint délben. A bolthajtások kirajzolták éles árnyékaikat, s mivel csak a négy utolsó lámpa égett, a tulsó vége egészen homályba veszett. Csak három asztalnál volt terítve. Czakót és Osvátot másik asztalhoz ültették, negyedévesekhez, s Damjáni látta, hogy egyszer Osvátot elküldték a kancsóval vízért, egyszer pedig Czakó valamit beszélt a szemben ülő negyedévesessel; s látta, hogy a zsávolyruhás fiú is ott ül, aki délután gorombáskodott velük. Sajtos metéltet kaptak, de csak piszkálgatták az ételt, Cholnoky kivételével, aki rendesen megette, amit kivett.

Amikor nagy sokára újra vigyáztt vezényeltek, elmondták az imát, s indultak kifelé, Damjáni sietve Czakó mellé került, és a zsávolyruhás felé böködve a fejével, odasúgta neki:

– Te, az volt az.

– Kicsoda? Micsoda?

Damjáni elmondta.

– Vagy úgy – mondta Czakó.

– Valamit kellene csinálni.

– Nem lehet – rázta meg a fejét Czakó.

– Miért?

A folyosóra értek, s abba kellett hagyniuk a beszédet, mert ott állt Bognár, hogy sorakoztassa őket. Csak jóval később, a hálóteremből nyíló mosdóban magyarázhatta el Czakó, hogy mi a helyzet. Nem pofozhatnak meg egy negyedévest, sőt teljesíteniük kell a parancsait, mert följebbvalójuk.

– Micsoda hülyeség! – mondta Damjáni felháborodva. Szebek Miklós feléjük fordult, és szótlantul nézte Czakót.

– Miért hülyeség? – kérdezte Czakó. – Az elsőéveseknek mi is följebbvalói vagyunk. Aztán meg mi is leszünk negyedévesek.

– De addigra – szólalt meg váratlan élenkséggel Szebek –, addigra az az alak meg még idősebb lesz.

– Az igen – mondta Czakó nyugodtan.

– Szóval akkor egész életében annyit pimaszkodhat velünk, amennyit akar – mondta Szebek. – Igen? Ehhez joga van?

Czakó azonban nem felelt semmit, csak kedvesen rámosolygott Szebek Miklósrá, ami egy percre lefegyverezte a barna szemű fiút. Szebek nem is szólt többet, később sem. Damjáni kicsit lehangolónak érezte ezeket a mással megesett gorombaságokat – ahogyan például Cholnokyval beszélt a tiszthelyettes –, igazán azonban csak akkor sebződött meg, amikor a ruharaktárban nyersen rászóltak: „Álljon ide!” Mégis, mindent egybevetve, csupán egy komoly baj volt itt, s ez ezen az estén derült ki. Az árnyékszék valahogyan olyan mocskosnak és utálatosnak hatott, hogy Damjáni a legnagyobb undorral tudott csak leülni a deszkára, s ha arra gondolt, hogy ezentúl mindig ezt kell majd használnia, el sem bírta képzelni, mi lesz vele.

(Folytatása következik.)